

22. Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т.2.

Кузьминец Н.П. Т. Г. ШЕВЧЕНКО И ПОДОЛЬЕ.

В статье изображен период пребывания Тараса Григорьевича Шевченка на территории Подольского края и определены направления его деятельности в качестве сотрудника археографической комиссии.

Ключевые слова: Шевченко, Подолье, археографическая комиссия.

Kuzminets N.P. T.G. SHEVCHENKO AND PODILIA.

The article deals with the period of Shevchenko stay on the territory of Podilia and determines the directions of his activity as a collaborator of archaeological commission.

Key words: Shevchenko, Podilia, archaeological commission.

УДК 94(477.46/47)(084.3) «17/19»+930.25(470)

Ю.В. Лезун

**ПОДІЛЬСЬКІ КАРТИ І ПЛАНИ У РОСІЙСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ
ДАВНІХ АКТІВ У МОСКВІ**

В статті проаналізовано стан збереження та інформативне наповнення картографічних матеріалів з історії Поділля, які зберігаються у Російському Державному архіві давніх актів. Зроблено висновок про доцільність продовження роботи з їх вивчення.

Ключові слова: Поділля, картографічні матеріали, архів.

Картографічні матеріали здавна використовуються як одне з головних джерел історичної інформації. Величезне значення вони мають для вивчення традиційних глобальних проблем історичної науки – воєнних дій, міграційних процесів, географічних відкриттів тощо. Однак не менш важливим є залучення географічних схем і до опрацювання місцевої проблематики, регіональної історії. Зокрема, чималу історіографію має питання створення і вивчення картографічних джерел з історії Поділля. Але розквіт краєзнавства, який триває в Україні уже кілька десятиліть, вимагає дослідження, введення до наукового обігу, публікації все нових карт і планів з історії нашого краю. Ця вимога є цілком природною, адже архівосховища України і сусідніх країн до сьогодні приховують чимало малодосліджених комплексів таких історичних джерел.

Хотіли би звернути увагу істориків Поділля на колекції карт із зібрання Російського Державного архіву давніх актів у Москві (далі – РГАДА).

РГАДА формувався з п'яти головних дореволюційних історичних архівів Російської імперії:

(1) Московського архіву Міністерства юстиції (ММЮ), створеного ще в 1852 р. об'єднанням московських історичних відомчих архівів – Розрядно-Сенатського, Архіву вотчинних справ, Держархіву старих справ, Архіву московських департаментів Сенату та архівів місцевих установ Росії, які були ліквідовані під час реформ 1860-х років;

(2) Московського головного архіву Міністерства іноземних справ (МГАМИД);

(3) Державного архіву МЗС, який до 1917 р. знаходився у Санкт-Петербурзі;

(4) Московського відділення загального архіву Міністерства Імператорського двору, який до 1888 р. називався Московським палацовим архівом;

(5) створеного в 1768 р. Архіву Межової канцелярії.

Картографічні матеріали з цих установ виділенні у окремий підрозділ, який розміщено у найвищому корпусі будівлі архіву з самостійним входом. Недаремно серед працівників і відвідувачів архіву за цим сховищем закріпилася назва «башта».

Зрозуміло, що найбільша кількість карт і планів відклалася у документах Межової канцелярії. Це матеріали Сховища помісно-вотчинних і межових фондів (ф. 1329) та плани дач (земельних ділянок) по повітах різних губерній, в тому числі і Подільської (включення до ф. 1345).

Інший блок картосхем з історії Поділля походить з документів дипломатичних установ, зокрема картографічного відділу бібліотеки МГАМИД (ф. 192), який нараховує 10477 одиниць зберігання за 1562-1940 роки.

Наукові записки

Зупинимо спочатку свою увагу на більш масових межових документах. Формування архіву Межової канцелярії почалося після появи в Росії XVIII ст. особливого комплексу документів землепорядних установ, метою діяльності яких було проведення загального межування за допомогою інструментального обміру землеволодінь.

Архів формувався як сховище документів трьох межовань: Єлизаветинського, Генерального і Спеціального. З 1765 року до середини XIX ст. в Російській імперії проводилось Генеральне межування, яке узаконило за поміщиками величезну кількість земель, самовільно захоплених дворянами у попередні роки. Для проведення заходу була створена Межова експедиція Сенату (з 1794 року – Межовий департамент). З другої половини 1830-х років розпочалося Спеціальне межування, яке проводила держава за сприяння виборних дворянських органів – посередницьких комісій. Справи цього межування в архіві називають спеціально-коштовими, оскільки землепорядні заходи здійснювалися коштом місцевих землевласників.

Крім фондів Центральних землепорядних установ (Межової канцелярії, Канцелярії головного директора межового корпусу і Управління Межовою частиною Міністерства юстиції) в РГАДА відкрито справочинство місцевих контор, що надходило після завершення межування в окремих губерніях. З цих регіональних матеріалів утворилася ціла група фондів, утворених за територіальною ознакою.

Для приведення документів до ладу в грудні 1796 року Межовий архів розділили на два відділення: креслярське і канцелярське (ще відоме як «писцове»). У кожного відділення був свій директор. В дореволюційній літературі ці відділення часто називали самостійними архівами.

В креслярському відділенні зберігалися затверджені плани межовими книгами, повітові плани, атласи, економічні додатки алфавіти або реєстри усіх картосхем. За основу систематизації картографічних матеріалів взята територіальна ознака. Джерела були розподілені по губерніях та повітах, на шафах були назви міст чи регіонів.

Картографічна документація (плани, карти, атласи) і текстова (межові книги, економічні додатки) були тісно пов'язані між собою, доповнюючи одна одного. Особливо цікаві економічні додатки, тобто пояснювальні записки до картографічних матеріалів. Їх складали надзвичайно ретельно, відповідно до чітких інструкцій. Там нотувалися прізвища власників, відомості про кількість та якість землі, склад ґрунтів, глибину і ширину річок, наявність корисних копалин, техніку сільського господарства, виникнення і розвиток міст та ін. Згадувалися тут і види риб в водоймах та тварин і птахів у лісах і полях.

В Пісцовому відділенні концентрувалися справи з межування: повірочні плани, креслення, польові журнали, судові рішення, кріпостні акти та ін. Тут же відкладалися справи, які надійшли з губернських контор (продажні, спірні, слідчі справи, укази Сенату, документи різних межових інстанцій тощо).

З початку Спеціального межування архів став поповнюватися планами з межовими книгами. Одночасно продовжували надходити і документи Генерального межування.

На початок XIX століття значна частина документів Креслярського архіву Межової канцелярії була описана. По мірі надходження матеріали систематизувалися за першою літерою назви дачі, і вносилися до опису за алфавітом.

Документи Пісцового архіву почали каталогізуватися від 1874 року, наслідком чого з'явився унікальний список земельних володінь населених пунктів значної території сучасних України, Білорусі, Росії, Литви, Молдови і навіть частини Латвії за період від 60-х рр. XVIII ст. до початку XIX ст. Цей науково-довідковий апарат залишається актуальним і донині. Працюючи з цими описами, слід мати на увазі їх вік і численні правки наступних років. Тому гарантовано оцінити вміст кожної одиниці зберігання можна лише після особистого ознайомлення з нею. Особливо це стосується кількості аркушів у справах. Фактично всі вони містять додаткові помітки олівцем з зазначенням більших цифр цього показника.

Отже, фонд 1329 – Сховище помітно-вотчинних і межових фондів, опис 1, містить наступні матеріали, пов'язані з Поділлям:

Спр. 5, 29-40 – про розмежування маєтків Косаківки і Кобильної 1874-1875 рр. Зокрема, спр. 35-40 – це плани цих земель. Окремі справи досить об'ємні, наприклад, спр. 29 – 233 арк., спр. 33 – 252 арк.

Спр. 51-59 – обмежування с. Луки-Мелешківської, Вінницького повіту, з них спр. 54-57 – креслення. Наприклад, спр. 55 – наклеєна на тканину кольорова копія (69x100 см.)

Серія: ІСТОРІЯ

.....
геометричного спеціального плану інвентарних, призначених у наділ земель цього села, 1866 року. Цей документ відображає розподіл землеволодінь між місцевим поміщиком і селянами. Всі подвір'я місцевих мешканців позначені номерами, аналогічними тим, під якими вони записані в уставній грамоті. Завдяки цьому план має значення джерела не тільки з економічної історії але й з генеалогії селян с.Луки-Мелешківської.

Спр. 61-83 – обмежування с.Княжполя, Кам'янецького повіту 1875-1887 рр.

Спр. 84-93 про обмежування земель с.Гути, Літинського повіту, 1874 р., серед них і чотири плани.

Спр. 114-116 – с.Гущинці, Вінницького повіту, 1879-1895 років.

Спр. 117 (22 арк.), 118 (331 арк.), 119 (план) – м-ка Тернівки, Гайсинського повіту, 1880-1895 рр.

Спр. 122-124 – с.Голубівки Могилівського повіту, 1880-1895 рр., з них спр. 124 – це три вкопювання з планів.

Спр. 128-130 – с.Почапинець, 1892-1896 рр.

Спр. 135-138 – про обмежування земель сіл Печери та Сокільця, Брацлавського повіту, 1881-1897 рр.

Спр. 139-142 – містечка Ялтушкова, Могилівського повіту, 1895-1896 рр.

Спр. 143-148 – про обмежування сіл Богданівки і Звонихи, Брацлавського повіту, 1881-1897 рр. Тут креслення – спр. 147.

Спр. 150-157 – с.Томашівки, Ушицького повіту, 1880-1897рр.

Спр. 158,159 – с.Тарноруди, Проскурівського повіту, 1895-1898рр.

Спр. 160-166 – про обмежування с.Кузьминець, Могилівського повіту, 1880-1898 рр. Серед цих справ є три вкопювання і один план.

Спр. 167-177 стосуються ряду сіл Літинського повіту – Нового Костянтинова, Педосівта ін. Хронологічно вони охоплюють 1890-1898 роки, але тут є і копія люстрації 1789 року і копія плану 1802 року.

Спр. 185-192 – коштне межування с.Михайлівки Брацлавського повіту за 1894-1901 рр.

Спр. 194-200 стосуються Райгорода, Гайсинського повіту, 1895-1901 років. Але серед них є укладені раніше польськомовні документи та 2 плани.

Спр. 214-216 – коштне розмежування с.Сухого Ташлика, Балтського повіту. Спр. 216 – це план.

Спр. 217-219 – сіл Межирічки і Наливайки того ж повіту.

Спр. 226-229 – про обмежування с.Янкулова, Ямпільського повіту, спр. 229 – план.

Спр. 231-248 містять документи пов'язані з межування земель навколо цілого ряду сіл Могилівського повіту: Матвійкова (оч.суч.Матейків), Хрінівки, Сугаків, Матвійківської Слободи, Берлядки, Степанків, Обухова, Вендичан, Серебрії, Юрківець, Ізраїлівки, Лядової. З них спр. 243-244 – межові книги, 245-248 – плани.

Спр. 249-256 – пов'язані з землями с.Гальчинець, Могилівського повіту. Серед них спр. 253, 254, 255 – вкопювання з планів.

Спр. 257-259 (план) – межування с.Малої Кукавки, Могилівського повіту.

Спр. 261-288 – блок межових документів з Гайсинського повіту: справа (№ 262) з колишнього Гайсинського повітового суду щодо Вереміївського казенного лісу. Обсяг її – 311 аркушів, у справі є план. № 265 – план цього ж лісу. 268 – карта земельних володінь Желецького. Справа №270 – план відчуження земель с.Севаст'янівки під залізницю. № 271 – копія плану церковних земель м-ка Івангорода. Спр. 273, 274, 277 – вкопювання з люстраційних планів сіл Шукайводи, Сичівки, Попудні, сучасної Черкаської області.

Спр. 289-293 походять з того ж Гайсинського повіту, але стосуються с.Леухів сучасної Вінницької обл. (№ 292 – план, № 293 – вкопювання).

Спр. 294-305 стосуються земель навколо с.Кароліни, Брацлавського повіту. № 297 – спірний план, № 298 – 2 вкопювання, № 302 – копія плану 1813 р., № 303 – копія з плану на польській мові, № 304 – загальний план казенного маєтку Брацлав 1859 р., № 305 – план Брацлавського староства 1813 р.

Справи 307-311 (план) стосуються сіл Немерче і Чорний Ліс, Могилівського повіту. Так само, як і справи 314-317 (план) – села Новоставці, Летичівського повіту.

Наукові записки

Одиниці зберігання під номерами 329-335 будуть цікаві для дослідників історії адміністративного центру сучасної Хмельницької області. Серед них: № 333 – спірний план, № 334 – копія плану і № 335 – загальний план міста Проскурова.

Спр. 339-390 являють собою цілий блок картографічних документів з Літинського повіту, пов'язаних з розмежуванням земель навколо с.Сальниці. Наведемо за описом назви деяких з них: спр.347 – креслення 1896 р., спр.350 – спірний план, № 354 – креслення 1895 р., № 376 – план с.Скаржинець 1870 р., № 377 – план с.Мар'янівки 1866 р., № 380 – план с.Лип'ятина 1854 р., № 383 – план с.Морозівки 1851 р., справи 385 і 386 – це плани селянських наділів, № 386 – план с.Рибчинець 1896 р., № 389 – план с.Сальниці 1896 р. і справа № 390 – план тієї ж Сальниці 1835 року.

Справжньою перлиною цього зібрання документів з історії Поділля є комплекс матеріалів, пов'язаних з м.Баром і навколишніми селами. Це одиниці зберігання під номерами 391-481 та 491-515. Масив історичних джерел під назвою «Справа про спірні землі між м.Баром та барською казенною юрисдикцією» вміщує унікальні документи з історії цієї частини нашого краю. Ось лише деякі з них: № 393 – справа Палати кримінального і цивільного суду 1840-1861 років з 280-ти арк., № 398 – «про межі м.Бару» – обсягом 1485 арк.(!), № 428 – рішення підкоморного земського суду з зазначенням межі між с.Буцнями і с.Сеферівкою 1757 р., № 496 – містить оригінальні документи 1656, 1669 рр. латинською мовою, № 503 – їх російський переклад на 67 аркушах. А крім того тут зберігаються десятки якщо не сотні межових документів і планів сіл колишнього Літинського повіту.

Пов'язаними з цим комплектом джерел є і справи 482-490, у яких відображено межування с.Сеферівки Літинського повіту.

Близькі до вищеописаних за своїм вмістом і справи з фонду № 1354 РДАДА. Та й перелік географічних об'єктів у обох цих фондах приблизно однаковий.

Однак тут застосована інша система упорядкування і опису документів – в межах фонду вони розподілені по описах за географічним принципом. В межах кожного опису справи мають не тільки номери, але й додаткову літеру, яка співпадає з першою літерою у назві справи. Наприклад, опис 368 –Летичівський повіт, справа 1-Н – «Новоставський ставок володіння Єви Олександрівни Павлової». Крім того, слід звертати увагу на колір, яким записаний номер справи у описі – червоний чи синій. Виявляється, ці дані також слід подавати в заявці на отримання справи, оскільки таким чином поділені плани на велико- і малоформатні. А це впливає на термін виконання замовлення і його обсяг.

Не будемо перелічувати всі картосхеми з Поділля, що зберігаються у цьому фонді, а згадаємо лише найцікавіші з них:

Опис 363 – Балтський повіт, містить лише одну справу №1 – план сс.Межирічки і Наливайки 1907 року.

Опис 364 – Брацлавський повіт. П'ять планів сіл: 1-Б – с.Богданівки, 1894 р., 1-3 – с.Звонихи, того ж року, 1-К – с.Княжої-Кароліни, 1896 р., 1-М – с.Михайлівки, 1899 р., 1-П – сс.Печори, Даньківки, Сокільця і Петрашівки, 1893 р.

Опис 365 – Вінницький повіт. П'ять планів сіл і земельних ділянок, серед яких: 1-Г – с.Голяків, 1877 р., с. Косаківки, 1874 р., 1-С – сс.Супрунова і Майдана-Супрунівського 1879 р.

Опис 366 – Гайсинський повіт, так само містить п'ять планів, серед яких 1-Р – м-ка Райгород з с.Остолоповим 1895 р. та 1-Г – план межі між Гайсином, староством і суміжними мастками 1845 р. Останній (87x62 см., масштаб 1 англ.д. / 200 саж.) є цінним джерелом до вивчення топоніміки мікрорегіону. Тут показані: Кучурівстав, р.Соб, Сухий яр, Дубове озеро, Жидівська долина, Гайдамацький яр, маса доріг до навколишніх сіл.

Опис 367 – Кам'янецький повіт. Містить п'ять планів різних земельних ділянок, наприклад, 1-К – ліс Корчин у дачі Залісець володіння Крупенського, укладений у 1874 році.

В описі 368 Летичівського повіту є лише один план 1-Н – Новоставського ставка Єви Олександрівни Павлової від 1909 року.

Опис 369 – Літинський повіт. До нього внесено 15 картосхем кінця XIX – початку XX ст. Як от: 1-Г – с.Гути-Чернеловецької, 1876 р., 2-Н – ділянка землі Новокосянтинівського мастку з фільварками і с.Медведівкою, 1892 р., 2-С – заштатне місто Сальниця з селами і фільварками жителів, 1910 р. Більша частина планів цього опису – сіножаті і земельні володіння.Хоча певна інформація і про самі села на цих картах також може бути подана. Наприклад, на згаданому «Плані дачі заштатного містечка Сальниці і сіл Мазепинці, Гнатківка

і хутора Одаї» (1 д./100 саж., 146x133 см.) у всіх населених пунктах показані вулиці, церкви, умовно – будинки і двори жителів. Крім того, тут зображені ліси, дороги, окремі поля, яри.

Найбільша кількість одиниць зберігання походить з Могилів-Подільського повіту (оп. 370) – 31 справа. Ось деякі з них: 1-В – маєток Вендичани, 1902 р., 1-Г – частина села Гальчинець під назвою «урочище Кринички», 1894 р., 1-Я і 2-Я – частини містечка Ялтушків біля цукрового та цегельного заводів і урочища «Біла», 1894 р. Інші плани також стосуються земельних ділянок в полях і лісах навколо сіл Кузьминець, Кукавки, Лядової, Матвійкова, Немерче, Серебрії, Сугаків, Юрківець, Ізраїлівки та ін.

Опис 371. Проскурівський повіт представлений лише однією картою – 1-П – план м.Проскурів, 1912 р. в масштабі 1 дюйм/100 саженив. Це прекрасна рукописна схема великого розміру (177x146 см.), на якій позначені квартали міста, залізниця, церковні землі, ставки.

Так само, збережена лише одна карта з Ямпільського повіту – опис 372, спр. 1-Я – ділянка землі біля с.Янкулова, 1904 р.

Інший характер мають карти, які походили з картографічного відділу бібліотеки МГАМИД. Вони створювалися для задоволення адміністративних чи військових потреб держави, охоплюють великі території – всю губернію або й виходять за її межі. Структура фонду специфічна – в першому описі є цілий ряд іменних частин (за географічним чи тематичним принципом), в межах яких існує цифрова нумерація справ. В першу чергу увагу привертає частина опису під назвою «Подільська губернія». Тут є чимало відомих і широко розповсюджених карт губернії, наприклад, карта Ільїна (ф.192, оп.1 Подільська губернія, Спр.3/1, 3/2). Але зберігаються і кілька унікальних картографічних джерел з історії Поділля. Наприклад «Карта Подільської губернії, поділена на повіти: Кам'янецький, Ушицький, Вербовецький, Зіньківський, Грудекський, Летичівський, Проскурівський, Старокостянтинівський, Базалійський, Ямпільський, Кременецький і Дубенський». Перелік назв повітів свідчить, що йдеться не про губернію, а про іншу територіально-адміністративну одиницю – Подільське намісництво, яке існувало від травня 1796 до 30 квітня 1797 р. Очевидно, саме у цей період і була створена ця рукописна схема в масштабі 1 д./10 верст, розміром 51x72 см. На карті показані межі повітів, населені пункти, знаки міст, містечок і сіл відрізняються одне від другого. Зазначені і суміжні землі – Волинська губернія, Брацлавська губернія, Молдавія та Австрійські володіння. На карті показані назви найбільших річок – Дністер, Буг, Случ, Бужок, Лядова та ін.

Під час дослідницької роботи в картографічному відділі РДАДА автор за браком часу здійснював пошук лише за гаслом «Поділля». Проста логіка підказує, що у тій же архівозбірці може зберігатися аналогічна карта Брацлавського намісництва. Доречно було би переглянути описи на наявність справ з назвами повітів або великих населених пунктів регіону. З'ясування цього питання потребує додаткового часу.

Не менш цікавою є створена в 1825-му році, у головному штабі 2-ї армії, який розташовувався у Тульчині велика літографічна карта Подільської губернії (ф.192. – оп.1, Подільська губернія. – спр.4.), масштабу 1 д./5 верст. Її офіційна назва – Детальна карта Подільської губернії у ХVІ аркушах. Примірник з РГАДА складається з 4-х наклеєних на тканину частин (90x74 см.), кожна з яких включає у себе чотири аркуші.

1-а частина – умовно – північно-східна. Тут показана місцевість в районі населених пунктів: Гранова, Гайсина, Брацлава, частини Вінниці (Старе Місто і П'ятничани), Стрижавки. Тут же розміщена назва карти, таблиця умовних позначень і таблиця географічних координат основних міст губернії.

2-а частина демонструє південно-західні землі губернії: Кам'янець-Подільський, Калюс, Могилів-Подільський, Ямпіль, Цекинівку. Додатково тут розміщена статистична таблиця, що показує нам кількість землі, людей, дворів та ін. за повітами і «збірний лист» – зменшений план усієї губернії, розподілений на 16 аркушів.

3-я частина стосується північно-західних і центральних земель губернії. На ній бачимо зображення Фельштина, Оринина, Вербовця, Курилівців, Шаргорода, частини Вінниці, Янева.

Нарешті, 4-а частина пред'являє нам південно-східну частину Подільської губернії – Тульчин, Кам'янка, Рашків, Ягорлик, Балта, Криве Озеро, Богопіль, Голованівськ, Теплик.

На карті показана переважна більшість населених пунктів, ліси, болота, поштові тракти, шляхи, межі повітів, броди через річки, греблі, церкви (позначені хрестиком), митниці, окремі корчми, водорозділ між басейнами Бугу і Дністра та чимало назв гідрографічних об'єктів.

Схематично подане і розташування вулиць у населених пунктах. Ця карта є унікальним джерелом з історії Поділля 1-ї половини ХІХ ст. і можемо лише висловити жаль, що так довго вона перебувала поза межами уваги місцевих краєзнавців.

Шукаючи у картозбірці РГАДА подільські матеріали слід мати на увазі, що вони можуть зберігатися і в інших частинах цього архівосховища. Так, у розділі «Театр російсько-турецької війни» зберігається карта «Марш головної армії її Імператорської величності в 1738-му році, яка слідувала через ріку Буг далі до ріки Дністра і вверх по Дністру до річки Кам'янки і назад через ріку Буг до річки Тикича Гнилого»(ф.192. – оп.1, Театр російсько-турецької війни. – спр.22). Вона створена для демонстрації одного з епізодів російсько-турецької війни 1735-1739 років, а саме: походу російської армії під командуванням генерал-фельдмаршала Мініха. Військові дії 1738 року були невдалими для росіян: армія була ослаблена, вчасно не отримала підкріплення. Зі значними труднощами вона на початку серпня дійшла до Дністра, але на протилежному березі її очікувало потужне турецьке військо, крім того, в Бессарабії з'явилася чума. Все це примусило Мініха до відступу. Значні втрати супроводжували імперську армію і на зворотному шляху.

Ця карта заслуговує на детальне вивчення і аналіз показаних на ній назв населених пунктів, топонімів та гідронімів. Хоча основна увага укладача карти була приділена маршруту війська, він відобразив велику кількість сіл і містечок, в першу чергу тих, біля яких російська армія ставала табором – Монастирище, Гранів, Кіблич, Попова Гребля, Дмитрашівка, Христище, Торканівка, П'ятківка, Баланівка, Тростянич, Саврань.

Таким чином, навіть побіжний огляд картографічних матеріалів РГАДА свідчить про їх велике потенційне джерельне значення для історії Поділля. За допомогою цих планів і карт ми маємо змогу прослідкувати зміни топонімів регіону, уточнити час появи й існування певних населених пунктів, прослідкувати особливості їх економічного, демографічного розвитку і, навіть, отримати відомості про окремих жителів цих сіл. Безумовно, ці матеріали потребують більш ретельного вивчення, опису, публікації. Але, врешті, того самого вимагають не тільки численні картографічні документи архівів Росії та Польщі, але й ті, що знаходяться у наших рідних, українських архівах.

Легун Ю. ПОДОЛЬСКИЕ КАРТЫ И ПЛАНЫ В РОССИЙСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ АРХИВЕ ДРЕВНИХ АКТОВ В МОСКВЕ

В статье анализируется состояние сохранности и информативное содержание картографических материалов по истории Подолья, которые хранятся в России государственный архив древних актов. Сделан вывод о целесообразности их исследования.

Ключевые слова: Подолье, картографические материалы, архив.

Lehun Y. PODILSKE MAPS AND PLANS IN THE RUSSIAN STATE ARCHIVE EARLY ACTS IN MOSCOW

The article analyzes the state of preservation and informative content of cartographic materials on the history of Podillia that are stored in the Russian State Archive of Ancient Documents. The conclusion about expediency of their study is made.

Keywords: Podillya, cartographic materials, archive.

УДК 37.5(477.44 - 25) «19»

О.М. Вороліс

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В СЕРЕДНІХ ЗАКЛАДАХ ПОДІЛЛЯ В ХІХ СТ.

В статті здійснено характеристику функціонування навчально-виховних закладів на території Подільського краю та визначено напрями їх діяльності, особливості стану середньої освіти.

Ключові слова: Поділля, освіта, гімназія, училище.

Сучасні умови розбудови вітчизняної системи освіти вимагають по-новому з'ясувати історико-педагогічний процес минулого, об'єктивно дослідити педагогічні ідеї та положення, які мали місце в історії розвитку педагогічної думки і освіти України і в тому числі Поділля.